

Summary

Leshchenko A. V. Genesis of Legal Philosophy Ideas about Legal Behavior. — Article.

In this study author applies a historical-legal method to analyze the legal behavior concept stated in philosophic works of Antiquity, Middle Ages and Modern Age as a generalizing category which includes lawful and illegal behavior.

Keywords: legal behavior, lawful behavior, illegal behavior, age.

УДК 347.122:347.73:336.14

О. А. Музыка-Стефанчук

РОЗУМІННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ БЮДЖЕТНИХ ПРАВОВІДНОСИН В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

На практиці фінансово-правовий статус реалізується у процесі, коли суб'єкти публічної влади вступають у фінансові (зокрема, бюджетні) правовідносини і переходять із категорії «суб'єкт фінансового права» у категорію «суб'єкт фінансових правовідносин».

Взагалі, термінологічний зворот «правовий статус» широко використовується в юридичній науці, особливо в теорії права. У галузевих науках ця категорія досить ґрунтовно досліджена у конституційному, адміністративному, цивільному та трудовому праві.

Незважаючи на широке використання у спеціальній літературі терміна «правовий статус», у науці фінансового права він і досі залишається малодослідженим. Хоча варто зазначити, що окремі вчені, наприклад, О. Ю. Бакаєва, Л. Н. Древаль, В. Є. Кириліна, М. А. Перепелиця, М. В. Карасьова, Р. Посікіра, О. О. Семчик, Ю. Л. Смірнікова, певною мірою висвітлюють у своїх працях це питання (вони не лише оперують цим поняттям, але й розглядають його загальнотеоретичне та фінансово-правове коріння). Проблема також ускладнюється тим, що немає одностайності щодо розуміння такої важливої категорії, як правовий статус.

Розглядаючи питання фінансово-правового статусу суб'єктів РФ, Ю. Л. Смірнікова зупиняється на різних підходах до загального розуміння правового статусу [1, 16–17]. Так, можна зустріти такі позиції:

- правовий статус ототожнюється з правовою природою;
- правовий статус ототожнюється з правовим становищем;
- правовий статус і правове становище розмежовуються.

На нашу думку, підхід, за якого поняття «статус» і «становище» є взаємозамінними, особливо виправданий. Не завжди потрібно займатися створенням «нового зі старого», «винаходити новий велосипед». Так, юридична наука стрімко пішла вперед (особливо протягом останніх двох десятиліть), молоді вчені шукають щось малодосліджене або ж намагаються часто-густо виробити радикально нові погляди на вже відомі явища чи категорії з метою привернути

увагу до себе чи своїх думок. Проте на сьогодні є набагато важливіші царини для дослідження правознавців, ніж просто «гра у слова».

Отже, вважаємо, що термінологічні звороти «правовий статус» і «правове становище» є синонімічними категоріями.

Основною складовою і базовою характеристикою правового статусу будь-якого органу, на думку багатьох вчених, є його компетенція. При цьому поняття «правовий статус» і «компетенція» слід відрізнити від правоздатності і правосуб'єктності органу публічної влади; це різні правові явища, які не слід ототожнювати [2, 13]. Окрім цього, бюджетну компетенцію держави (так само як і органів місцевого самоврядування. — *О. М.-С.*) визначає її бюджетно-правовий статус, основою якого є право на бюджет [3, 90]. Бюджет є найважливішою категорією бюджетного права. У свою чергу, всі бюджетні правовідносини так чи інакше пов'язані з бюджетом.

До правового статусу, на думку А. В. Міцкевича, можна включити «правоздатність, права та обов'язки, що виникають поза правовідносинами, а виникнення суб'єктивних прав та обов'язків у правовідносинах залежатиме від фактичного здійснення правоздатності, забезпеченого рядом гарантій» [4, 15].

Правосуб'єктність є категорією можливості, а правовий статус — категорією дійсності [5, 76–77].

Варто погодитися із твердженням М. В. Вітрука про те, що правосуб'єктність окремо від правового статусу не існує. Саме факт нерозривного зв'язку правосуб'єктності та правового статусу, його структурних елементів слугує гносеологічною основою ототожнення їх змісту. Правосуб'єктність в цілому показує здатність до усвідомленої поведінки в межах правового статусу. Правовий же статус — це самостійне явище, відмінне від правосуб'єктності, що окреслює межі можливої та необхідної поведінки особи (органу. — *О. М.-С.*), визначає міру користування конкретними благами через вказівку на права, свободи, обов'язки, законні інтереси у всіх галузях суспільних відносин. Таким чином, правосуб'єктність і правовий статус характеризують особу як суб'єкта права [6, 221–222].

Підтримуємо думку О. О. Семчик про те, що фінансова діяльність держави, яка реалізується через функції, компетенцію і відповідальність системи її органів, що є основою правового статусу держави, є однією з найважливіших сфер державної діяльності [7, 43–44]. Отже, фінансово-правовий статус суб'єктів бюджетних правовідносин розкривається через бюджетну діяльність. Тобто фінансова діяльність держави та органів місцевого самоврядування є способом реалізації фінансово-правового статусу (або ж одним із способів реалізації їх правового статусу). Те ж саме можна сказати про бюджетну діяльність і бюджетно-правовий статус. Особливе місце у змісті фінансово-правового статусу суб'єктів бюджетних правовідносин посідають гарантії їх діяльності.

Взагалі, «фінансово-правовий статус це встановлена законом сукупність прав і обов'язків (предметів відання та повноважень), що безпосередньо закріплені за конкретними суб'єктами в галузі утворення, розподілу, перерозподілу та використання фондів грошових коштів» [8, 74].

У науці фінансового права зустрічається термінологічний зворот «бюджетно-правовий статус». На думку Ю. О. Крохіної, загальний бюджетно-правовий статус муніципальних утворень складається із сукупності певних прав [9, 309–310], які викладені нижче у порівнянні із вітчизняним законодавством: 1) самостійне формування, затвердження та виконання місцевих бюджетів, здійснення контролю за їх виконанням; 2) використання доходів, що передаються до бюджетів муніципальних утворень представницькими органами влади відповідного територіального утворення вищого рівня у порядку перерозподілу коштів свого бюджету; 3) самостійне розпорядження коштами місцевих бюджетів; 4) додаткові видатки органів місцевого самоврядування для здійснення фінансування окремих повноважень держави, які щорічно передбачаються у федеральному бюджеті та бюджетах суб'єктів Федерації; 5) збільшення видатків або зменшення доходів органів місцевого самоврядування, які виникають у результаті прийняття рішень органами державної влади Федерації чи суб'єктів РФ, і це компенсується відповідними органами, які прийняли рішення (це твердження потребує уточнення. Нам видається, що, наприклад, додаткові видатки компенсує зовсім не Верховна Рада України, яка прийняла закон про державний бюджет і зміни до нього, — процедурно це здійснює Міністерство фінансів України, а саме — Державна казначейська служба України, але, звичайно, за рахунок коштів державного бюджету); 6) прийняття добровільних внесків від членів місцевого співтовариства для фінансування питань місцевого значення (в Україні, як приклад цього, можна навести самооподаткування, яке відповідно до ст. 1 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» — це форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування різних цільових заходів соціально-побутового характеру. Звичайно, практика самооподаткування нині майже повністю відсутня); 7) забезпечення органами державної влади муніципальним утворенням мінімальної бюджетної забезпеченості шляхом закріплення доходних джерел для покриття мінімальних видатків місцевих бюджетів (наприклад, згідно зі ст. 1 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» мінімальний бюджет місцевого самоврядування — розрахунковий обсяг місцевого бюджету, необхідний для здійснення повноважень місцевого самоврядування на рівні мінімальних соціальних потреб, який гарантується державою. З цією метою у БК України визначаються закріплені і власні доходи місцевих бюджетів, тобто доходи, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів і які не враховуються); 8) задоволення основних життєвих потреб населення у сферах, віднесених до відання муніципальних утворень не нижчих мінімальних державних соціальних стандартів, виконання яких гарантується державою шляхом закріплення за місцевими бюджетами відрахувань від федеральних податків і податків суб'єктів РФ (в Україні — відрахувань від загальнодержавних податків і зборів); 9) випуск муніципальних позик, лотерей, отримання і видання кредитів, створення муніципальних банків та інших фінансово-кредитних установ (для нашої держави це право є одним із найбільш проблемним, оскільки лотерейна діяльність на

сьогодні практично монополізована державою, муніципальні (комунальні) банки не створюються, оскільки в органів місцевого самоврядування нема коштів для формування статутного фонду таких банків чи інших фінансово-кредитних установ); 10) судовий захист своїх бюджетних прав (за великим ранком це право реалізується лише у випадках, коли йдеться про неперерахування чи несвоєчасне перерахування коштів до бюджету. Якщо ж якісь бюджетні права поручені органом влади, який має бюджет-донора (тобто з якого перераховуються міжбюджетні трансферти, зокрема дотації), то вступ у судову тяганину з ним буде мало ефективним. Навіть за умови позитивного на користь позивача рішення, позивач ризикує втратити майбутні можливі дотаційні кошти); 11) рівноправну діяльність на фінансовому ринку; 12) координацію фінансових коштів муніципальних підприємств, установ та організацій.

На думку І. М. Мальцевої, виявити обсяг і специфіку повноважень різних органів влади у сфері організації бюджетного процесу на відповідній території можливо лише шляхом визначення бюджетно-правового статусу відповідного територіального утворення та аналізу компетенції як місцевих, так і державних органів влади в цілому [10, 14].

Отже, фінансово-правовий статус органів публічної влади — суб'єктів бюджетних правовідносин складається з таких елементів: права цих органів, їх обов'язки, публічні інтереси. Останні, безумовно, належать до законних інтересів та існують «лише у тих галузях суспільних відносин, які охоплюються сферою правового регулювання» [6, 242].

У 60-х роках ХХ ст. вчений М. В. Вітрук висунув та обґрунтував концепцію стадій появи (динаміки) прав, свобод та обов'язків особи. Ґрунтуючись на цьому, ми можемо сформулювати наступне. По-перше, для органів публічної влади — суб'єктів бюджетних правовідносин для отримання відповідних бюджетних прав на стадії володіння правом необхідним є спеціальні юридичні факти (на відміну від суб'єктивних прав особи, для отримання яких не вимагаються якісь юридичні факти).

Як пише М. В. Вітрук, володіння правом — це ще не завжди є його реалізація, не саме користування, але вже реальна можливість користуватися точно визначеним, конкретним благом. Користування благом може мати місце значно пізніше моменту набуття відповідного права [6, 214]. Для органів публічної влади володіння бюджетними правами та обов'язками вже одразу передбачає їхню реалізацію, їхній захист. У зв'язку із цим, на стадії користування бюджетними правами органи публічної влади здійснюють їх вже безпосередньо, але виключно в тих межах, що визначені в законодавстві.

До речі, М. В. Вітрук ще у радянський період обґрунтував ідею про існування суб'єктивних прав у вигляді загального стану і продовжив цю ідею далі [6, 215]. Всі ті права, які набуваються особами на підставі юридичних фактів, спочатку для них знаходяться в стадії загального стану. Виділення самої стадії виникнення юридичних прав і обов'язків — стадії загального стану — дозволяє розглядати правоздатність, права та обов'язки особи як цілком самостійні правові категорії [6, 219].

Отже, можна стверджувати, що бюджетні права органів публічної влади спочатку завжди знаходяться в стадії загального стану. При цьому між правом у стадії загального стану і тим самим правом у стадії володіння та користування лежать такі конкретні умови та факти, як кількість і якість праці, величина доходів тощо, тобто по відношенню до яких люди не можуть бути рівними [6, 216]. Органи ж, наприклад, місцевого самоврядування одного рівня мають рівний комплекс бюджетних прав. На наш погляд, для органів публічної влади стадії загального стану та володіння бюджетними правами не співпадають у часі (загальний стан, тобто проста законодавча фіксація наявності бюджетних прав, обов'язково передує реальному (практичному) володінню правами), але для владних органів одного рівня є однаковими.

Держава визначає основи фінансово-правового статусу органів публічної влади — суб'єктів бюджетних правовідносин. Деталізація чого знаходить свій вияв у бюджетній діяльності та підзаконних нормативно-правових актах органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Література

1. Смирникова Ю. Л. Финансово-правовой статус субъектов Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Ю. Л. Смирникова. — М., 2002.
2. Карабін Т. О. Співвідношення повноважень місцевих органів публічної влади : монографія / Т. О. Карабін ; за наук. ред. В. Б. Авер'янова. — Ужгород : ЗакДУ, 2006. — 156 с.
3. Поветкина Н. А. Российская Федерация как субъект бюджетного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Н. А. Поветкина. — М., 2004. — 203 с.
4. Мицкевич А. В. Субъекты советского права / А. В. Мицкевич. — М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1962. — 212 с.
5. Сергеев С. Л. Субъект Федерации: статус и законодательная деятельность / С. Л. Сергеев. — С.Пб. : Изд-во юрид. ин-та, 1999. — 215 с.
6. Витрук Н. В. Общая теория правового положения личности / Н. В. Витрук. — М. : Норма, 2008. — 448 с.
7. Семчик О. О. Держава і фінанси: правовий зв'язок : монографія / О. О. Семчик ; відп. ред. Л. К. Воронова. — К. : Юрид. думка, 2010. — 204 с.
8. Древал Л. Н. Субъекты российского финансового права / Л. Н. Древал ; под ред. Е. Ю. Грачевой. — М. : ИД «Юриспруденция», 2008. — 288 с.
9. Крохина Ю. А. Бюджетное право и российский федерализм / Ю. А. Крохина ; под ред. Н. И. Химичевой. — М. : НОРМА, 2001. — 352 с.
10. Мальцева И. Н. Организация бюджетного процесса в субъекте Российской Федерации (по материалам Сибирского федерального округа) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / И. Н. Мальцева. — Томск, 2005. — 24 с.

Анотація

Музыка-Стефанчук О. А. Розуміння правового статусу суб'єктів бюджетних правовідносин в юридичній науці. — Стаття.

У статті досліджуються питання розуміння правового статусу суб'єктів бюджетних правовідносин. Розглядається співвідношення поняття «правовий статус» із суміжними поняттями та категоріями.

Ключові слова: правовий статус, суб'єкт бюджетних правовідносин, орган публічної влади.

Аннотация

Музыка-Стефанчук О. А. Понимание правового статуса субъектов бюджетных правоотношений в юридической науке. — Статья.

В статье исследуются вопросы понимания правового статуса субъектов бюджетных правоотношений.

ношений. Рассматривается соотношение понятия «правовой статус» со смежными понятиями и категориями.

Ключевые слова: правовой статус, субъект бюджетных правоотношений, орган публичной власти.

Summary

Muzyka-Stefanchuk O. Understanding of Legal Status of Budgetary Legal Relationships in the Legal Science. — Article.

The questions of understanding of legal status of subjects of budgetary legal relationships are probed in the article. Correlation of concept «legal status» is examined with contiguous concepts and categories.

Keywords: legal status, subject of budgetary legal relationships, organ of public power.

УДК 343.811

Д. В. Ягунов

ЧИ МОЖНА ПРОДАВАТИ «ПРАВО КАРАТИ»? (ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА В'ЯЗНИЧНОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ)

Актуальність проблематики цієї статті обумовлена низкою факторів. Тиск, що спричиняється глобалізацією на національні пенітенціарні системи, призводить до того, що практика виконання кримінальних покарань дедалі частіше звикається з думкою, що злочинців ресоціалізовувати не варто. Краще «закрити двері в'язниці та викинути ключі від неї». Зростання в'язничної популяції у всьому світі та систематичне переповнення в'язниць, «новий менеджериалізм» та послаблення соціальної складової при виконанні кримінальних покарань — все це стає порогами, на яких остаточно розбивається «реабілітаційний ідеал» у багатьох країнах [1; 2].

Зазначені тенденції та проблеми відображають різні аспекти впливу глобалізації на сутність сучасної держави. Можна вочевидь спостерігати поступову втрату державою провідної ролі в управлінні суспільним життям. Як слушно зазначає І. Радзієвський, на зміну вертикальним ієрархіям прийшла «мережева організація», в якій «державні інституції перебувають у тісній взаємозалежності з автономними громадськими та приватними акторами» [3].

У сфері функціонування сучасних національних пенітенціарних систем це проявляється в їх повній або частковій приватизації. Держави віддають свої в'язниці приватним акторам внаслідок неспроможності оперативно реагувати на виклики глобалізації. При цьому держава змушена поступитися суттєвою, а головне — принциповою часткою своїх повноважень на користь транснаціональних корпорацій. Саме це підкреслює актуальність дослідження питань в'язничної приватизації як сучасного правового, економічного та соціального феномена.

Представлена стаття є продовженням наукових досліджень автора з питань в'язничної приватизації в контексті проблематики впливу глобалізаційних процесів на сутність сучасної національної держави [4; 5].